

De jagers-verzamelaars van de Plakke: leven in een aards paradijs

Door de veelvuldige contacten met inwoners van mijn vroegere woonplaats Loon op Zand – ik woonde er van 1936 tot 1963 – weet ik dat men het daar in het algemeen best naar zijn zin heeft. Natuurlijk, er blijven altijd wensen, bijvoorbeeld op het gebied van de infrastructuur, het winkelaanbod en het gemeentelijk subsidiebeleid, maar de positieve elementen voeren toch de boventoon. Dat gold in het verleden wellicht het sterkste voor de ‘Loon op Zanders’ die rond 6.500 vóór Christus hun domicilie hadden gekozen rond de Plakke en het Leike, de vennen ten zuidwesten van de dorpskern. Zij leefden echt in een aards paradijs.

In de midden-steentijd was het klimaat veel aangenamer dan tegenwoordig. De gemiddelde temperatuur lag twee graden hoger en het milieu was optimaal. Er was sprake van heel gevarieerde bossen met o.a. eik, linde, iep, berk en hazelaar, maar er waren ook voldoende open plekken in het landschap. In de nattere gebieden groeiden vooral els, esp, populier en es. De dierenwereld kende allerlei soorten jachtwild, groot en klein: oeros, wisent, bruine beer, eland, edelhert, ree, wild zwijn, wolf en das.

Er was rond de vennen een overvloed aan watervogels te vinden: zwanen, ganzen, eenden en kraanvogels. En de plantengroei was ook uitbundig met allerlei eetbare groenten, wortels en knollen, paddenstoelen en geneeskrachtige kruiden. De vennen waren bovendien rijk aan vis.

Wie waren die prehistorische ‘Loon op Zanders’ die in een dergelijk Luilekkerland konden leven? De bekende archeoloog prof. dr. L. Louwe Kooijmans heeft daarvan eens een duidelijk beeld geschetst. “Als we de jager-verzamelaar uit de midden-steentijd eerst naar een kapper zouden sturen en vervolgens naar een herenmodezaak om hem daarna los te laten in de Amsterdamse Kalverstraat, dan zou hij bij niemand opvallen”. De hooggeleerde heer corrigeerde daarna zichzelf. “Of toch, hij zou wél opvallen bij de dames, die wel wat zouden zien in zo’n fors gebouwde, gebruinde en veerkrachtig lopende kerel”. Geen verschil dus met de hedendaagse mens; mannen met een lichaamslengte van 1.80 meter, gewend aan het buitenleven. Ze waren nog niet volledig gebonden aan een vaste verblijfplaats. Meestal hadden ze een voorjaar-zomer kampement en een najaar-winterkampement; die konden best tweehonderd kilometer van elkaar verwijderd liggen. Ze leefden er in familieverband in groepen van 20 tot 25 personen, ondergebracht in vier of vijf ovaalronde hutten met middellijnen van 3-5 meter: een lichte houtconstructie, afgedekt met dierenhuiden. Om praktische redenen waren die niet ver van water gelegen, zoals bij de Loon op Zandse vennen, en dan nog het liefst aan de noordoostkant, omdat bij de overheersende zuidwestenwinden het wild dat er kwam drinken niet meteen gealarmeerd werd door hun geur.

De maatschappelijke structuur was nog simpel: er was geen sprake van een hiërarchie. Bij de jacht op groot wild nam de meest ervaren jager van nature de leiding. Iedereen droeg naar vermogen bij aan het levensonderhoud. Vrouwen en kinderen verzamelden plantaardig voedsel dat moest zorgen voor de benodigde vitaminen en voor lekkernijen zoals wilde honing. Mannen die te oud waren om te jagen konden zich nog verdienstelijk maken met het vervaardigen van stenen werktuigen en jachtwapens, visfinken en boomstamkano’s. Het belangrijkste jachtwapen was pijl en boog, ook bij de jacht op groot wild. In een moeras in Denemarken is ooit een skelet van een oeros gevonden, getroffen door minstens 23 pijlen. Daarnaast werd er ook nog wel gejaagd met harpoenen en werpsperen. Door de overvloed aan wild en plantaardig voedsel hadden deze mensen maar weinig tijd nodig om in hun levensonderhoud te voorzien. Bovendien hadden ze weinig concurrentie, want wellicht woonden er toen in Nederland maar een paar honderd mensen. Ze hadden dus veel vrije tijd voor culturele zaken als kunst, zang en dans en ze konden dus heel relaxt leven. Toch werden ze gemiddeld niet erg oud, want geneeskundige zorg moest zich nog ontwikkelen. Met veertig jaar begon de vitaliteit al sterk te verminderen.

Bij een dit jaar door mij gehouden lezing voor de heemkundekring werd mij gevraagd, hoe dat nou ging met de voortplanting binnen zo kleine groepen zonder gevaar voor inteelt. Dat risico bestond in de praktijk niet, want er rustte een taboe op trouwen binnen de eigen gemeenschap. Daarom was contact tussen de verschillende groepen noodzakelijk. De oplossing daarvoor lag in de zogenaamde aggregatiekampen, die op gezette tijden werden georganiseerd op een gunstige plaats met voldoende wild voor veel mensen. Het vergde natuurlijk nogal wat organisatie om de verspreide groepen uit te nodigen om op een bepaald tijdstip bijeen te komen. Bij die gelegenheid werden huwelijksverbintenissen aangegaan, ervaringen gedeeld en sagen verteld, muziek gemaakt, gedanst en gezongen, maar vooral ook onderling materialen uitgewisseld. Voor onze jagers bij de Plakke was het bijvoorbeeld heel moeilijk om aan goede grondstof te komen voor het maken van stenen werktuigen. Bij het huidige Wommersom (bij Tienen, België) was echter volop kwalitatief hoogwaardige kwartsiet te vinden en die werd dan ook in ruime mate geruild of geschonken. Bij onze Loon op Zandse vindplaatsen bestaat ongeveer 20 procent uit Wommersomkwartsiet. En dan is er nog die merkwaardige stenen hamer die ik in de jaren vijftig aantrof op vindplaats Plakke II (nu Blauwmeer). Hij is met eindeloos geduld millimeter voor millimeter gedrukt uit een groter brok steen. Eigenlijk was dat volkomen zinloos, want met een enigszins gefatsoeneerde kei kon je even goed hazelnoten kapot slaan. De enige vergelijkbare exemplaren zijn bekend uit Schotland. Zou een romantische jager voor zijn jonge bruid zo'n prestigestuk hebben gemaakt? Sorry, als archeoloog moet je altijd nuchter denken...

Heemkundekring Loon op 't Sandt

Anton van der Lee

Drie stenen hamers van vindplaats Plakke II. De middelste is een perfectionistisch exemplaar.
©Rond de Toren